SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3/S-son (4-jild)
2024

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4SI3Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймахамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров ҚулматАширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
4-jild, 3-maxsus son (May, 2024). -430 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Tillaxodjayeva Hurshida Djumavayevna
TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINUNG O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR 16-24

A'zamova Mahliyo Panji qizi
ARIYANAM VAYJA GEOGRAFIK NOM TARIXI 25-29

Xoʻjageldiyev Ibodulla Mamaradjab o`g`li
DEMOGRAFIK XAVF XATARNI PAYDO QILADIGAN SHART – SHAROIT VA OMILLAR 30-34

Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li
SUGʻD TARIXIY GEOGRAFIYASIGA DOIR MULOHAZALAR (AHAMONIYLAR DAVRI MISOLIDA) 35-39

Boboqulov Oxunjon Axmat oʻgʻli
OʻZBEKISTON SSR NING AFRIKA DAVLATLARI BILAN ILMIY-TEXNIKAVIY HAMKORLIGI 40-44

Салаев Ихтиёр Бахтиёрович
ХОРАЗМ ИМОРАТСОЗЛИГИДА ҒИШТНИНГ ТАЙЁРЛАНИШ УСУЛЛАРИ 45-49

Бабажанова Дилрабо Ражаповна
"ЁДГОРГА ЕТИШИНГ!" 50-56

Тўйчибоев Баходир Босимович, Абдуматов Алишер Ахматкулович
АКАДЕМИК АБДУЛАҲАД МУҲАММАДЖОНОВ ФАОЛИЯТИДА МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ МАСАЛАСИ 57-61

Atavullayeva Shaxlo Musoyevna
YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI...... 62-66

Xolliyev Azizbek Goʻzalovich
ROSSIYA TASHQI IQTISODIY ALOQALARINING MOLIYAVIY JIHATLARI (XIX ASRNING OXIRGI CHORAGI - XX ASR BOSHI) 67-73

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Toʻychiyev Elnurjon Kosim oʻgʻli
RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA MOLIYAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI: MIKROMOLIYALASHTIRISH, FINTECH VA INNOVATSION MOLIYAVIY MAHSULOTLARNING ROLINI OSHIRISH 74-79

Зарипов Хуршид Закир ўғли
ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА УНДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ДАРАЖАСИНИ БАҲОЛАШ ЙЎЛЛАРИ 80-86

Pazildinov Muxiddin Maxammadin oʻgʻli
OʻZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORATNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 87-100

Aytiyeva Sevara Allaberdiyevna
OʻZBEKISTONDA KICHIK TADBIRKORLIK SUBʼEKTLARI TOMONIDAN YUK TASHISH XIZMATI KOʻRSATISHNING TASHKILIY-IQTISODIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH 101-104

Isayev Atabek Djurabayevich
MONETAR REJIMLARINING TURLARI VA O'ZBEKISTONNING INFLYATSION TARGETLASHGA O'TISHI 105-112

Алиева Надирахон Абдумаликовна
ИПАКЧИЛИК КОРХОНАЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 113-120

Ruziyev Zafar Ikramovich
KAPITAL BOZORI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YOʻLLARI 121-127

Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA DAVLATNING MOLIYAVIY – INVESTITSION SIYOSATI VA QABUL QILINGAN IQTISODIY ISLOHOTLAR 128-134

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Sultonova Shakhnoza
JADIDCHILIK HARAKATINING MILLIY TARBIYANI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 135-140

Razzoqova Shohsanam
MARKAZIY OSIYO DINLARI 141-147

Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamaraximov Kahramon Xaltuxtashevich
YANGI OʼZBEKISTON YOSHLARINI MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN ASRASHNING MAʼNAVIY-MAʼRIFIY ASOSLARI 148-154

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Кўчимов Шуҳрат Норқизилович
ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ РИВОЖИНИНГ МУҲИМ МАСАЛАЛАРИ 155-158

Рузиева Ситора Асроровна
РОЛЬ КОНЦЕПТА «СЕМЬЯ» В ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ ЗАПАДА И ВОСТОКА 159-163

Мирсагатова Покиза Авазбек қизи
ОБРАЗЛИ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИ ТАРЖИМА ҚИЛИШДАГИ МУАММОЛАР 164-170

Jurayeva Shalolaxon Xusanboyevna
MUALLIF NUTQI VA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARINING TARIXIY ROMANLARDAGI FUNKSIYASI 171-175

Ruzibayeva Aziza Kahramanovna
J. BAYRON VA M. LERMONTOV SHEʼRLARINING QISYOSLI TAHLILI 176-179

Jovboʻriyeva Saodat Oʻktamovna
INGLIZ TILIDA PSIXOLOGIK TERMINLARNING YASALISH USULLARI TAHLILI 180-184

Qulmamatova Muattar Otabek qizi
"BOYLIK" KONSEPTINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI 185-191

Sanakulov Zayniddin
ONOMASTIKADA ONIMIZATSIYA VA APELLYATIVIZATSIYANING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI 192-197

Saakyan Roza Yurevna, *Jalilova Lola Jalilovna*
TEODOR DRAYZERNING "BAXTIQARO KERRI" ROMANIDA PSIXOLOGIYA VA AXLOQ PRIZMASI ORQALI ISTAKNING ISTEHZOSINI O'RGANISH 198-205

Xudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA «RAQS» TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI 206-211

Soatmurodova Shoxista Zafar qizi
O'ZBEK TILIDA ATTORLIK LEKSIKASINING MAVZUVIY GURUHLARI 212-217

Tadjieva Mastura Fayzullaevna
BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT "LOVE" IN ENGLISH AND UZBEK 218-222

Imamova Gulrux
JIN RIZNING "WIDE SARGASSO SEA" ASARIDA INTERTEKSTUALLIK 223-229

Nazarov Sardor Shomurodovich
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z BIRIKMALARINING SINTAKTIK MUNOSABATLARI 230-234

Atamurodova Feruza Tashmurotovna
JON GOLSUORSINING "FORSAYTLAR HAQIDA SAGA" ASARINING EPIK TURKUMGA XOS XUSUSIYATLARI 235-239

Iskandarov Bahrom
MARTIN IDEN ASARINING JEK LONDON HAYOTIDAGI AKSI 240-243

Mustafoqulov Ro'ziqul Boynazarovich
ERTAKLARDA AN'ANAVIY TASVIRLAR 244-251

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
NEMIS TILIDAGI QORA VA OQ RANG KOMPONENTLI FRAZEOLOGIZMLARNING O'ZBEK TILIGA BERILISHI VA ULARNING SEMANTIK TADQIQI 252-256

Djabbarova Shoira Boltaevna
MUQOBILSIZ LEKSIKANING TARJIMA MUAMMOSI: LINGVOMADANIY TAHLIL 257-260

Haydarova Kamola Davranovna
TURLI TIZIMLI TILLARDA OLMA LEKSEMASINING QIYOSIY-CHOG'ISHTIRMA TAHLILI 261-264

Bektemirov Zohid Nodirovich
HOZIRGI ZAMON NEMIS TILIDA ILOVALI ELEMENTLARNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI 265-269

Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna
TERMINOLOGIYA TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA 270-273

Xudoynazarova O'g'lonoy Allamurodovna
DINIY BARQAROR BIRLIKLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI 274-277

Bazarova Ziyoda Eshbaevna
ZAMONAVIY LINGVISTIK TADQIQOTLARDA BADIIY MATN MUALLIFI OBRAZINING O'RGANILISHI 278-282

Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi
AVIATSIYAGA OID TERMINLARNING LEKSIKOGRAFIK XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA) 283-286

Sultonqulova Feruza Bobonazarovna
AN'ANAVIY TOSH OBRAZINING TALQINLARI XUSUSIDA 287-291

Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev
KETMA-KET TARJIMADA KOGNITIV YONADSHUVI VA ESLAB QOLISH USULLARI........ 292-296

Amanbaeva Dilsora
«BURCH» KONSEPTINING ETNIK, MILLIY-MADANIY TALQINI........ 297-300

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi
BLOKCHEYN KRIMINALISTIKASI: MARKAZSIZLASHTIRISH DAVRIDA KIBER JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV 301-308

Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna
KIBERXAVFSIZLIK VA KIBERMAKONDA YURISDIKSIYA CHEGARALARINI BELGILASHNING ILMIY NAZARIY MASALALARI 309-315

Raxmatova Xonzodabegim Utkir qizi
KIBER HUQUQ SOHASIDAGI YURISDIKSIYA VA XALQARO HAMKORLIKNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI 316-323

G'ulomov Shohruh Islomjon o'g'li
METAVERSE PLATFORMALARIDA SHAXSIY MA'LUMOTLAR VA MAXFIYLIK MASALALARI 324-330

Baxromova Laylo Rayim kizi
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SAYLOV TIZIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 331-336

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Сафарова Замира Михлиевна
ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ 10-11-Х КЛАССОВ СРЕДСТВАМИ НАЦИОНАЛЬНО-ПРЕЦЕДЕНТНЫХ ТЕКСТОВ 337-342

Нурманов Абдиназар Ташбаевич, Каримов Мусулмонкул Бахриддинович
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ РУССКОГО ЯЗЫКА К ТЕХНОЛОГИИ И ТЕХНИКЕ ЭФФЕКТИВНОГО ОБЩЕНИЯ 343-347

Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li
BOLALARDA EGILUVCHANLIK VA CHAQQONLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH........ 348-352

Xayritdinov Otabek Murotjon o'g'li
MADANIY ANTROPOLOGIYANING GUMANITAR FANLAR INTEGRATORI SIFATIDAGI

O‘RNI 353-357

Kalmenov Jalg’asbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna
MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA KASBIY MAHORATI 358-361

Bekchanova Nilufar Boltaboyevna
TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA TALABALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA YORDAM BERUVCHI OMILLAR 362-367

Ibragimova Dildora
MAXSUS MAQSADLARDA INGLIZ TILINI O'RGANISH VA O'RGATISH JARAYONIDA TEXNIKA OLIY O'QUV YURTLARI O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH 368-371

Kamalova Dilnavoz Ixtiyorovna
FIZIKA VA ASTRONOMIYA FANLARINI O’QITISHDA – EKSKURSIYANING O’RNI 372-377

Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich
FIZIKA FANIDAN MASALALAR YECHISHDA SIMULYATOR DASTURLARIDAN FOYDALANISH 378-383

Хисматова Халиса Фаитовна
ВИКТОРИНА ПО КОЛЛОИДНОЙ ХИМИИ: РАЗВИВАЕМ ЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ 384-389

Toshboyeva Barnoxon
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA CHET TILLARI O'QITISHNING PSIXOLOGIK-METODOLOGIK KONTSEPTSIYASI 390-393

Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna
MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINING LINGVODIDAKTIK AHAMIYATI 394-399

Уралова Нурхон Махадовна
ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ АСОСИДА МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ АМАЛГА ОШИРИШ 400-404

Бердиева Ойгул Бекмуратовна
НОЕВКЛИД ГЕОМЕТРИЯЛАР ЭЛЕМЕНТЛАРИ ЁРДАМИДА МАТЕМАТИКА ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ КАСБИЙ МЕТОДИК ТАЙЁРЛАШ 405-411

Choriqulov Rustamjon Ibodullo o‘g‘li
TALABALARDA MUSTAQIL TALIM KO’NIKMALARINI O’ZLASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY KO’RINISHI 412-416

Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna
MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA INNOVATSION JARAYONLAR 417-423

Бурхиев Олимжон Бобоевич
СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ 424-429

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Volume 4, Special Issue 3 (may, 2024). -430 p.

CONTENTS

07.00.00 – HISTORICAL SCIENCES

Tillakhodjayeva Hurshida Djumavayevna
FEATURES OF FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN TURKESTAN AND DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REGION AFTER THE INVASION OF THE RUSSIAN EMPIRE 16-24

A'zamova Mahliyo Panji kizi
HISTORY OF ARIYANAM VAYJA GEOGRAPHICAL NAME 25-29

Khojageldiyev Ibodulla Mamaradjab ogli
DEMOGRAPHIC PERIL CAUSES DANGER CONDITION - CONDITIONS AND FACTORS 30-34

Norboyev Sarvar Kaxramon ugli
REMARKS ON THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF SUGDH (IN THE CASE OF THE ACHAEMENID ERA) 35-39

Babakulov Okhunjon Akhmat ogli
SCIENTIFIC-TECHNICAL COOPERATION OF THE UZBEKISTAN SSR WITH AFRICAN COUNTRIES 40-44

Salaev Ikhtiyor Bakhtiyorovich
METHODS OF MAKING BRICKS IN KHOREZM ARCHITECTURE 45-49

Babajanova Dilrabo Rajapovna
"FOLLOW TO YADGAR!" 50-56

Tuychiboev Bakhodir Bosimovich, Abdumatov Alisher Akhmatkulovich
THE ISSUE OF UNDERSTANDING NATIONAL IDENTITY IN THE ACTIVITY OF ACADEMIC ABDULAHAD MUHAMMADJONOV 57-61

Atavullayeva Shakhlo Musayevna
THE ROLE OF THE MEDIA IN THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN 62-66

Kholliev Azizbek Guzalovich
FINANCIAL ASPECTS OF RUSSIA'S EXTERNAL ECONOMIC LINKS (LAST QUARTER OF THE 19th CENTURY - BEGINNING OF THE 20th CENTURY) 67-73

08.00.00 – ECONOMIC SCIENCES

Tuychiyev Elnurjon Kosimovich
OPPORTUNITIES TO USE FINANCIAL SERVICES IN DEVELOPING COUNTRIES: ENHANCING THE ROLE OF MICROFINANCE, FINTECH AND INNOVATIVE FINANCIAL PRODUCTS 74-79

Zaripov Khurshid Zakir ogli
WAYS TO ASSESS THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL AND THE LEVEL OF EFFECTIVE USE OF IT IN KHORAZM REGION 80-86

Pazildinov Mukhiddin Makhammedin ogli
DEVELOPMENT TENDENCIES OF ELECTRONIC COMMERCE IN UZBEKISTAN 87-100

Aytiyeva Sevara Allaberdiyevna
IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FUNDAMENTALS OF THE PROVISION OF CARGO TRANSPORTATION SERVICES BY SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN 101-104

Isaev Atabek Djurabayevich
TYPES OF MONETARY REGIMES AND UZBEKISTAN'S TRANSITION TO INFLATION TARGETING 105-112

Alieva Nadirakhan Abdumalikovna
OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE MANAGEMENT PROCESS OF INNOVATION ACTIVITIES IN SERIKING ENTERPRISES 113-120

Ruziev Zafar Ikramovich
WAYS TO DEVELOP CAPITAL MARKET INFRASTRUCTURE 121-127

Azizkulov Bakhtiyar, Saifullayev Sanjarbek
STATE FINANCIAL - INVESTMENT POLICY AND ACCEPTED ECONOMIC REFORMS IN THE DIGITAL ECONOMY 128-134

09.00.00 – PHILOSOPHICAL SCIENCES

Sultonova Shakhnoza
THE ROLE OF THE JADIDISM MOVEMENT IN PROMOTING NATIONAL EDUCATION 135-140

Razzakova Shahsanam
THE RELIGIONS OF CENTRAL ASIA 141-147

Ziyotova Adolat Ergashevna, Mamarakhimov Khakhramon Khaltukhtashevich
THE SPIRITUAL AND EDUCATIONAL BASIS OF PROTECTING YOUNG PEOPLE OF NEW UZBEKISTAN FROM IDEOLOGICAL THREAT 148-154

10.00.00 – PHILOLOGICAL SCIENCES

Kuchimov Shukhrat Norkizilovich
IMPORTANT ISSUES OF STATE LANGUAGE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN 155-158

Ruzieva Sitora Asrorovna
THE ROLE OF THE CONCEPT “FAMILY” IN THE LINGUOCULTURES OF THE WEST AND EAST 159-163

Mirsagatova Pokiza Avazbek kizi
DIFFICULTIES IN TRANSLATING FIGURATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS 164-170

Jurayeva Shalolakhan Khusanboyevna
THE FUNCTION OF THE AUTHOR’S SPEECH AND DIALOGICAL FORMS OF SPEECH IN HISTORICAL NOVELS 171-175

Ruzibayeva Aziza Kahramanovna
COMPARATIVE ANALYSIS OF J. BYRON AND M. LERMONTOV’S POETRY 176-179

Jovboʻriyeva Saodat Oʻktamovna
ANALYSIS OF FORMING PSYCHOLOGICAL TERMS IN ENGLISH 180-184

Qulmamatova Muattar Otabek qizi
LINGUOCULTURALOGICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "WEALTH" 185-191

Sanakulov Zayniddin
LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF PROPRIALISATION AND APPELLATIVISATION IN ONOMASTICS 192-197

Saakyan Roza Yurevna, Jalilova Lola Jalilovna
EXPLORATION OF IRONY OF DESIRES THROUGH THE LENS OF PSYCHOLOGY AND MORALITY IN THEODORE DREISER'S NOVEL "SISTER CARRIE 198-205

Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna
LINGUISTIC FEATURES OF «DANCE» TERMINOLOGY IN UZBEK AND ENGLISH 206-211

Soatmurodova Shoxista Zafar qizi
THEMATIC GROUPS OF THE PERFUMERY LEXICON IN THE UZBEK LANGUAGE 212-217

Tadjieva Mastura Fayzullaevna
BASIS OF SIMILE IN METAPHORICAL MODELS WITH THE CONCEPT "LOVE" IN ENGLISH AND UZBEK 218-222

Imamova Gulrukh
EXPLORING INTERTEXTUALITY IN JEAN RHYS "WIDE SARGASSO SEA 223-229

Nazarov Sardor Shomurodovich
SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF WORD COMBINATIONS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 230-234

Atamurodova Feruza Tashmurotovna
FEATURES OF JOHN GALSWORTHY'S EPIC SERIES THE FORSYTH SAGA 235-239

Iskandarov Bahrom
MARTIN EDEN'S REFLECTION ON THE LIFE OF JACK LONDON 240-243

Ruzikul Mustafokulov Boynazarovich
TRADITIONAL IMAGES IN FAIRY TALES 244-251

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li
TRANSLATION OF GERMAN BLACK AND WHITE PHRASEOLOGISMS INTO UZBEK LANGUAGE AND THEIR SEMANTIC ANALYSIS 252-256

Djabbarova Shoira Boltaevna
THE TRANSLATION PROBLEM OF NON-EQUIVALENT LEXICON: A LINGUOCULTURAL ANALYSIS 257-260

Haydarova Kamola Davranovna
COMPARATIVE-CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE APPLE LEXEM IN DIFFERENT SYSTEMIC LANGUAGES 261-264

Bektemirov Zohid Nodirovich
LINGUOPRAGMATIC PROPERTIES OF ADJUNCTIVE ELEMENTS IN MODERN GERMAN 265-269

Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna
TERMINOLOGY AS AN OBJECT OF RESEARCH 270-273

Khudoynazarova Oglonoy Allamurodovna
SEMANTIC CHARACTERISTICS OF RELIGIOUS STABLE UNITS 274-277

Bazarova Ziyoda Eshbaevna
THE STUDY OF THE PROBLEM OF THE IMAGE OF THE AUTHOR OF A LITERARY TEXT IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH 278-282

Abdulvohidova Nafisa Serobjon qizi
LEXICOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF AVIATION TERMS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES) 283-286

Sultankulova Feruza Bobonazarovna
ON THE INTERPRETATIONS OF THE TRADITIONAL STONE IMAGE 287-291

Abduganiyeva Djamilya Rustamovna, Malik Hodjaev
COGNITIVE PROCESSING AND MEMORY TECHNIQUES IN CONSECUTIVE INTERPRETATION 292-296

Amanbaeva Dilsora
СИСТЕМА ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗЕ 297-300

12.00.00 – LAW

Abdullayeva Sabokhat Asatullo qizi
BLOKCHEYN FORENSICS: A MODERN APPROACH TO CYBER CRIME INVESTIGATION IN AN ERA OF DECENTRALIZATION 301-308

Mirzakarimova Dilafruz Danyorovna
SCIENTIFIC THEORETICAL ISSUES OF DETERMINING THE BOUNDARIES OF JURISDICTION IN CYBER SECURITY AND CYBER SPACE 309-315

Rakhmatova Khanzodabegim Utkir kizi
THEORETICAL-LEGAL BASIS OF JURISDICTION AND INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF CYBER LAW 316-323

Gulomov Shokhrukh Islomjon ogli
PERSONAL INFORMATION AND PRIVACY ISSUES ON THE METAVERSE PLATFORMS..324-330

Bakhromova Laylo Rayim kizi
SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ELECTION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 331-336

13.00.00 – PEDAGOGICAL SCIENCES

Safarova Zamira Mihlievna
FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS OF 10-11TH GRADES BY MEANS OF NATIONAL PRECEDENT TEXTS 337-342

Nurmanov Abdinazar Tashbaevich, Karimov Musulmonkul Bakhriddinovich
PRACTICAL ASPECTS OF PREPARING A FUTURE RUSSIAN LANGUAGE TEACHER FOR TECHNOLOGY AND EFFECTIVE COMMUNICATION TECHNIQUES 343-347

Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li
DEVELOPING FLEXIBILITY AND RESILIENCE IN CHILDREN 348-352

Khayritdinov Otabek Murotjon ogli
THE ROLE OF CULTURAL ANTHROPOLOGY AS AN INTEGRATOR IN THE SYSTEM OF HUMANITIES 353-357

Kalmenov Jalgasbay Sarsenbaevich, Ibadullaeva Zamira Kuanishovna
PEDAGOGICAL METHOD AND PROFESSIONAL SKILLS IN A MUSIC LESSON 358-361

Bekchanova Nilufar Boltaboyevna
FACTORS HELPING TO DEVELOP STUDENTS CREATIVE SKILLS IN NATURAL SCIENCE TEACHING 362-367

Ibragimova Dildora
DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF TEACHERS OF TECHNICAL UNIVERSITIES IN THE PROCESS OF LEARNING AND TEACHING ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES 368-371

Kamalova Dilnavoz Ikhtiyorovna
THE ROLE OF THE EXCURSION IN TEACHING THE SCIENCES OF PHYSICS AND ASTRONOMY 372-377

Soyibnazarov Abbosjon Ikromjonovich
USING SIMULATION PROGRAMS IN SOLVING PHYSICS PROBLEMS 378-383

Khalisa Faitovna Khismatova
QUIZ ON COLLOIDAL CHEMISTRY: DEVELOPING LOGICAL THINKING OF STUDENTS 384-389

Toshboyeva Barnoxon
PSYCHOLOGICAL AND METHODOLOGICAL CONCEPT OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO PRIMARY SCHOOL CHILDREN 390-393

Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna
LINGUODIDACTIC SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMPETENCE 394-399

Uralova Nurkhan Makhadovna
IMPLEMENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS ON THE BASIS OF PERSONALITY-ORIENTED EDUCATION 400-404

Berdieva Aygul Bekmuratovna
PROVIDING PROFESSIONAL METHODICAL TRAINING OF MATHEMATICS TEACHERS WITH THE HELP OF ELEMENTS OF NON–EUCLIDEAN GEOMETRIES 405-411

Choriqulov Rustamjon Ibodullo oʻgʻli
MODERN VIEW OF THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MASTERING INDEPENDENT LEARNING SKILLS IN STUDENTS 412-416

Beknayeva Shaxnoza Vladimirovna
INNOVATION PROCESSES IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS 417-423

Burkhiev Olimjon Boboevich
SYSTEM OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGY AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN A UNIVERSITY 424-429

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 4 | Special Issue 3 | 2024
ISSN Online: 2181-1342

07.00.00-TARIX FANLARI – HISTORICAL SCIENCES

Received: 05 May 2024
Accepted: 10 May 2024
Published: 25 May 2024

Article / Original Paper

FEATURES OF FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN TURKESTAN AND DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REGION AFTER THE INVASION OF THE RUSSIAN EMPIRE

Tillakhodjayeva Hurshida Djumavayevna
Senior lecturer (PhD) of Tashkent State Technical University named after I. Karimov
trhurshida@bk.ru

Abstract. The purpose of the study is to reveal the activities of the civil registry office system in Turkestan, including the formation of civil registration bodies, and the processes of improving its activities. The main objective of this article is to highlight and analyze the demographic processes that took place in the sphere of family and marriage relations in Turkestan, to analyze the formation of civil registration authorities in Turkestan and the creation of its legal system. Before the invasion of the Russian Empire and under colonial conditions, the population growth of Turkestan had all the basic characteristics of societies dominated by feudal relations of production, and the lives and livelihoods of the people were determined by traditional institutions and the framework of religious ethics.

Keywords: Sharia, custom, Koran, family, marriage, Muslim, divorce, Turkestan, registry office, Tsarist Russia, judge, bride price, population demography.

TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINUNG O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR

Tillaxodjayeva Hurshida Djumavayevna
I.Karimov nomli Toshkent davlat texnika universiteti katta o'qituvchisi (PhD)

Annotatsiya. Tadqiqotning maqsadi Turkistonda FHDYo tizimi faoliyati, jumladan, fuqarolik holatlarini ro'yxatga olish idoralarining shakllanishi, uning faoliyatini takomillashtirish jarayonlarini ochib berishdan iborat. Ushbu maqolanning asosiy vazifasi Turkistonda oila va nikoh munosabatlari sohasida yuz bergan demografik jarayonlar tahlilini yoritish, Turkistonda fuqarolik holatlari dalolatnomalarini yozish organlarining shakllanishi va uning huquqiy asoslari yaratilishini tahlil etishdan iboratdir. Rossiya bosqiniga qadar va mustamlaka sharoitida ham Turkiston aholisining ko'payishi feodal ishlab chiqarish munosabatlari ustun darajadagi jamiyatlarga xos bo'lgan barcha asosiy xususiyatlarga ega bo'lib, odamlarning hayoti va turmushi esa an'anaviy institutlar va diniy axloq doirasi bilan belgilanar edi.

Kalit so'zlar: Shariat, odat, Qur'on, oila, nikoh, musulmon, ajralish, Turkiston, FHDYo, Chor Rossiyasi, qozi, qalin, aholi demografiyasi.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI3Y2024N01

Kirish. V.I. Boshko, A.X. Rasulev, M.G. Vahobov, T. Ayubov, M.K. Karaxanov, A. Belyakova, Ye.M. Vorojeykin, F. Ataxodjayev, M. Bosanas, S. Burova kabi mualliflar oʻrganilayotgan mavzu doirasida huquqiy nuqtai nazardan sobiq Ittifoqda, xususan, Oʻzbekiston SSRda oila va nikoh munosabatlarining asoslari, huquqiy jihatdan oilani mustahkamlash va boshqa masalalarga e'tibor qaratganlar. Biroq bevosita FHDYo organlari, ularning faoliyati bilan bogʻliq masalalar toʻliq yoritilmagan.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Koʻplab tadqiqotlarda Oʻrta Osiyoda uzoq davr mobaynida katta patriaxal oilalar (oilaning eng dastlabki tarixiy shakli)da 30 dan 45 kishigacha boʻlganligi haqida maʼlumotlar keltiriladi. Bunday oilalarda oila boshligʻi hisoblangan ota bilan birga uning oilasi oʻgʻil farzandlari, ularning farzandlari, qizlari, ayrim hollarda oila boshligʻining aka-uka va opa-singillari ham yashagan.

Yarim koʻchmanchi oʻzbeklarning turmush tarzini oʻrgangan A.D. Grebenkin ham shunga oʻxshash maʼlumotlarni keltiradi. Bundan tashqari G.P. Snesarevning Xorazm halqlari xayoti haqida keltirgan tadqiqotlarida bir nechta katta oilalar birlashib yashaganliklari haqida koʼplab maʼlumotlar keltiradi.

Natijalar va muhokama. Yurtimizda azaldan oila va nikoh munosabatlariga katta eʼtibor bilan qaralgan va hozirgacha ajdodlarimiz va ota bobolarimiz tomonidan nikohning qanchalik muqaddasligini, er va xotin oʻrtasidagi ajralishlarning oldini olish va oilani qanday boʻlmasin saqlab qolishga uringanlar. Oʻzbek xalqi qadimiy xalqlardan sanaladi. Oʻzbek xalqining vujudga kelishi, rivojlanishi, ularning oilaviy munosabatlari, demografiyasi masalalarini oʻrganish koʻp tadqiqotchilarni qiziqtirib kelgan dolzarb masalalardan biri sanaladi. Aholishunoslik, aholi sonining oʻsishi, tugʻilish, oʻlim holatlarini qayd etish, aholi tarkibi, yosh jihatlarini oʻrganish masalalarida qadimgi davrga oid manbalar, statistik koʻrsatgichlar amalda mavjud emas. Shu nuqtai nazardan bu davrda yashagan aholining fuqarolik holatlarini statistik tahlil qilish imkoniyatlari amalda nolga teng hisoblanadi. Koʻplab tadqiqotlarda Oʻrta Osiyoda uzoq davr mobaynida katta patriaxal oilalar (oilaning eng dastlabki tarixiy shakli)da 30 dan 45 kishigacha boʻlganligi haqida maʼlumotlar keltiriladi. Bunday oilalarda oila boshligʻi hisoblangan ota bilan birga uning oilasi oʻgʻil farzandlari, ularning farzandlari, qizlari, ayrim hollarda oila boshligʻining aka-uka va opa-singillari ham yashagan.[1;67]

Yarim koʻchmanchi oʻzbeklarning turmush tarzini oʻrgangan A.D. Grebenkin ham shunga oʻxshash maʼlumotlarni keltiradi. Baʼzi oʻzbek oilalarida oila qurgan oʻgʻillarini ajratish odat tusiga kirgan boʻlsa, boshqalarida esa, aksincha, ular otasi bilan bitta oʻchoq atrofida uzoq vaqt yashashgan, oilada 10 tagacha turmush qurgan va oʻz bolalariga ega oʻgʻillar birga yashagan oilalar boʻlgan.[2;62] Ana shunday katta oilalar hamda qishloq yoki shaharlarda yashovchi aholi soniga qarab soliq toʻlovchilarni aniqlashgan. Shu asosda aholini taxminiy soni mamlakat boʻyicha aniqlangan. Chunki, har bir qishloq yoki ovul oqsoqollarida bunday roʻyxat mavjud boʻlgan, shaharlarda esa mahalla oqsoqollari roʻyxatni yuritishgan.

Shariat va odat boʻyicha nikoh, uning mohiyati, nikoh tuzish, ajralishning oʻziga xos xususiyatlari va qonun aralashuvining ilmiy asoslangan mezonini belgilashga harakat qilindi. Aynan yurtimizda fuqarolik holatlarini qayd etuvchi organlarning tashkil topishi bilan bogʻliqligi islom dini qoidalari bilan davlat huquqiy normalari bilan mujassamlashganligidan koʻrishimiz mumkin. Musulmon olamida nikoh ijtimoiy institut sifatida oʻziga xos xususiyatga ega boʻlib, unda koʻrsatilishicha, nikohsiz yashash mumkin emasligi qayd etiladi. Endi oila va

nikohni qayd etishga oid yangi qonunda ham nikohga qonuniy tus berilishi, shartlari va nikoh yoshi xususida barcha qoidalar keltiriladi.

Shu bilan birga, butun aholi shariat me’yorlari va qoidalarining mazmuni toʻgʻrisida xabardor emas edilar, ular ba’zan shariat me’yorlariga zid boʻlgan ogʻzaki qoidalardan (odotlardan) koʻproq oʻzlashtirganlar. Masalan, Oʻrta Osiyoning koʻplab xalqlari orasida odatga koʻra, uning ukasi marhum akasining xotiniga uylanishi kerak edi, ammo shariatga koʻra bunday qoidalar yoʻq.

Ajralish paytida er sabablarni koʻrsatgan (xotinning nomaqbul xatti-harakati, uy-roʻzgʻorni boshqara olmaslik, farzand tugʻish va tarbiyalashga qodir emasligi, turmush oʻrtogʻining ota-onasiga nisbatan hurmatsizlik va boshqalar). Erning vajlari mahalliy qozilar tomonidan pedantik sinchkovlik bilan tinglangan, ajralishga ruxsat berilgan. Erning nomaqbul hatti-harakati: xotiniga qoʻpol munosabatda boʻlish, zinokorlik va boshqalar xotin tomonidan ajralish ishini qoʻzgʻatishga olib kelmasdi. Bu Turkistonda ayollarning huquqdan mahrum boʻlgan mavqeining koʻp jihatlaridan biri edi.

Turkiston oʻlkasi, Buxoro va Xiva xonliklari aholisi oʻrtasida ajralishlar keng tarqalmagan holat edi. Mahalliy aholi oʻrtasida nikohning buzilishi koʻpincha shariat koʻrsatmalariga koʻra sodir boʻlgan, ajralish odatda bir tomonlama boʻlgan, ya’ni 10 holatdan 9 tasida erning oʻzboshimchaligiga bogʻliq edi. Erkak asossiz ajralishlardan faqat mumkin boʻlgan moddiy zarar tufayli saqlanib qolgan, chunki ajralish paytida u nikohdan kelib chiqqan koʻchmas mulkning bir qismini ajrashgan xotiniga oʻtkazishi shart edi.

Agar Turkiston oʻlkasida Chor Rossiyasining bostirib kelishiga qadar nikoh va oila masalasiga shariat va odat bilan tartibga solib kelingan boʻlsa, oktyabr toʻntarishi tufayli juda katta ijtimoiy oʻzgarishlar sodir boʻldi. Chor Rossiyasida ham xristian dini qoidalari va cherkov tomonidan amalga oshirib kelingan. Rossiya qonunchiligi fuqarolik nikohini inkor etib, bu jarayonlar Turkistonda istiqomat qilgan ajnabiylarga va boshqa din vakillariga qoʻllanib kelingan. Maxalliy halqlarning nikoh va oila munosabatlari esa, avval qanday boʻlsa shundayligicha qolib ketgan, nizolar qozi va biy sudlari tomonidan koʻrilgan.

Shariat qonuni aholini tabiiy harakatlanish jarayonlarini hisobga olish, bu borada statistika yuritishni hamda aholining yoshi, jinsi, nikohdan oʻtish va uni bekor qilish bilan bogʻliq dalolatnomalar tuzishni qoʻllab-quvvatlamagan. Shu nuqtai-nazardan ta’kidlash joizki, Oʻrta Osiyo hududlarida islom dini qaror topganidan to XX asr boshlariga qadar fuqarolik holatlarini roʻyxatga olishga oid rasmiy ma’lumotlar amalda yoʻq.

XIX asr oʻrtalarida Turkiston xalqlarining aksariyatida ekzogam taqiqlar barham topadi. Natijada otalari avlodi boʻyicha amakivachchalar va opa-singillar, bir avlodga mansub erkaklar va ayollar oʻrtasidagi nikohlar milliy an’anaga aylanadi. Amakivachchalar nikohi tojiklar, oʻzbeklar va turkmanlar orasida keng tarqalgan edi. Tojiklar bunday nikohni shunchalik majburiy deb hisobladilarki, agar qarindoshda munosib amakvachcha boʻlsa (ota amakining oʻgʻli) va qizlarini begonaga berishsa yoki u yerda amakivachcha qiz boʻlsa va ular oʻsha qizni oʻzlariga kelinlikka soʻramasalar, bu qahr-gʻazabning sababi va oilaviy munosabatlarning buzilishiga olib kelishi mumkin edi. Tarixchi M.S.Andreyevning fikriga koʻra, togʻli tojiklar va Pomir xalqlarida amakivachchalar oʻrtasidagi nikohlar, bu yerlardagidek nikohlarning asosiy ustunligi boʻlib, bu holatda turmush qurganlarning ota-bobolari bitta boʻlib qoladi, hafagarchiliklar boʻlmagan va aksincha, bunday nikohdan juda mamnun boʻlganlar. M.S.Andreyevning guvohlik berishicha, agar qiz akasining yolgʻiz merosxoʻri boʻlsa, aka-

ukalarning bolalari oʻrtasidagi nikoh majburiy deb hisoblangan. [3;521] Togʻ tojiklari begona odamlar bilan turmush qurmaydilar va "koʻpincha opa-singillari – amakivachchalari, ikkinchi amakivachchalari ...otaning va onaning tomonidagilar bilan turmush qurishadi", deb yozgan edi etnograf tarixchi I.I Zarubin.[4;351]

Rossiya imperiyasi tomonidan Oʻrta Osiyo xonliklarini boʻysindirilishi, bu hududlarda tovar-pul munosabatlarining, ayniqsa, kapitalistik munosabatlarning kirib kelishi patriarxal oilalarning parchalanishida oʻziga xos oʻrin tutgan.[5;22]

Oʻrganilayotgan davrda oila nikoh munosabatlari islom arkonlari asosida yuzaga qoʻyilgan boʻlib, nikohdan oʻtish, oila qurish bilan birga nikohni bekor qilish – ajrashish holatlari shariat qonunlari asosida yuz bergan. Bu jarayonlar oʻsha davr tushunchasidagi sudlar (qozilar) bunday nizolarni odat qoidalari asosida hal etishgan. Bu sudlar (qozilar) nizoli masalalar jamiyatning moʻtabar kishilaridan iborat boʻlgan aʼzolarining bevosita ishtirokida odat qoidalari asosida hal qilinganligini eshitib, qaror toʻgʻriligini tasdiqlashgan. Nikoh tuzilish jarayonlarida islom odatlariga toʻlaligicha amal qilingan va unga boʻysunilgan. Nikohlanuvchilar oʻrtasida oʻziga xos kelishuv shartnoma tuzilgan. Unda bir tomondan shartnoma predmeti boʻlgan – kelin, ikkinchi tomondan sotib oluvchi sifatida – kuyov qatnashgan. Kelinga belgilangan maʼlum bahoni, yaʼni shartnomaning asosiy sharti hisoblangan toʻlov-qalin va mahrni toʻlashdan iborat boʻlgan.[6;725]

Meros bilan bogʻliq munosabatlarda ham oʻzgartirishlar kiritildi. Islom huquqi ayollarga meros olish huquqini berdi, boshqa dinlarda zino boʻyicha faqat ayollar jazolangan boʻlishsa, islom tartiblarida erkaklar zino jinoyati sodir etganligi uchun jazolanishi joriy etildi. 1917 yil oktabrdagi davlat toʻntarishiga qadar ham Turkistonda kelin va kuyov oʻrtasidagi nikoh shartnomasi tuzilgan. Ushbu shartnoma tuzilishi biy va qozilar ishtirokida amalga oshirilgan. Ushbu shartnomada kelin va kuyov (er va xotin) oʻrtasidagi huquq va majburiyatlar, nikohni tugatish tartibi va oqibatlari, ota-ona va farzandlar oldidagi burchlariga amal qilish kabilar aks etgan. Bu tartiblar bugungi kunda amalda boʻlgan Oʻzbekiston Respublikasi Konstitusiyasi, Oila Kodeksi va Oʻzbekiston Respublikasi qonunlariga mos keladi.

Tadqiq qilinayotgan davrda oila-nikoh munosabatlarida koʻp xotinlik, yaʼni xotin ustiga xotin olish koʻpchilikni hayratlantirmagan, shariat bunga ruxsat bergan. Qalin bilan bogʻliq holatlar ham ikki tomon kelishuvi orqali hal etilgan. Qalin miqdorini belgilashda kuyov tomonning mablagʻi, kelinning husni va holati hisobga olingan. Oxir oqibat tomonlar maʼlum bir miqdorga kelishishgan. Aholi hisobini olish bilan bogʻliq ilk urinishlar Rossiya imperiyasining Oʻrta Osiyoga qilingan bosqinlaridan soʻng Turkiston general-gubernatorligi hududlarida amalga oshirilgan. Ammo yetarli darajada maʼlumotlar toʻplash imkoniyati boʻlmaganligi sababli Turkiston harbiy guberniyasi va uning joylardagi boʻlinmalari tomonidan toʻliq boʻlmagan maʼlumotlar toʻplangan. Shu bois bu maʼlumotlar oʻlkadagi demografik vaziyatga baho berishga yetarli boʻlmagan. Tugʻilish toʻgʻrisidagi, oʻlim, nikohdan oʻtish va ajralish bilan bogʻliq maʼlumotlar aholi yashaydigan juda kam sonli hududlardagina amalga oshirilib, ular ham doimiy xarakter kasb etmagan. Aholini roʻyxatga olish bilan bogʻliq jarayonlarga bir qancha holatlar oʻz taʼsirini oʻtkazgan. Masalan, Rossiya imperiyasi hukmronligi davrida Turkiston general-gubernatori nomiga viloyat va uyezdlar rahbarlari tomonidan yuborilgan maʼlumotlarda fuqarolik holatlarini roʻyxatga olish jarayonlaridagi turli sabablar koʻrsatiladi. Xususan, Sirdaryo viloyati boshqaruvchisining yozishicha, roʻyxatga olish kitoblari kamdan-kam hollarda yuritilganligi, unda ham ayrim ovul oqsoqollari tomonidan ayrim holatlardagina,

shunda ham toʻliq boʻlmagan yozuvlar haqida maʼlumot beradi. [7;192] 1867 yilda Turkiston general-gubernatorligi tashkil etilib, maʼmuriy boshqaruv yoʻlga qoʻyilgach, oʻlka aholisi sonini aniqlash, ularning tabiiy va mexanik harakatlanishi ustidan doimiy hisob yuritishga urinish amalga oshirishga kirishiladi. Ammo mahalliy sharoitlar sababli uzoq vaqtgacha buning uddasidan chiqib boʻlmaydi. Shu tariqa Oʻrta Osiyoda XIX asrning oxiriga qadar ham aholini roʻyxatga olishni amalga oshirib boʻlmaydi.[8;194] Bunga sabab, bizningcha, aholining koʻchmanchi va yarim koʻchmanchi qismining muqim joyda yashamasligi, qolaversa, mahalliy amaldorlarning ushbu masala bilan shugʻullanishga yuzaki yondoshishlari boʻlgan.

XIX asrning ikkinchi yarmida Oʻrta Osiyoda tugʻilish darajasi toʻgʻrisida ishonchli statistik maʼlumotlar mavjud emas. Faqat XIX asrning 70-yillaridan boshlab, Rossiya maʼmuriyati tugʻilish darajasini baholashga yondashish uchun aylanma yoʻl bilan harakat qila boshladi, ammo bu urinishlar katta muvaffaqiyat keltirmadi. Arxiv hujjatlarida, statistik hisobotlarda va adabiyotlarda tugʻilish darajasining individual baholari mavjud, ammo ular aksariyat hollarda haqiqiy holatni aks ettirmaydi.

Bunga Sirdaryo viloyatida 1870 yilda tugʻilish darajasi toʻgʻrisidagi maʼlumotlar hisob-kitoblarga misol boʻla oladi. Umuman viloyat boʻyicha har 1000 nafar aholiga tugʻilganlar soni 34,5 tani tashkil etadi, jumladan, Toshkent shahrida 38,8, Qurama uyezdida 30,2, Jizzax uyezdida - 40,6, Xoʻjand uyezdida -37,8, Chimkent uyezdida - 27,7. Shu bilan birga, tugʻilish darajasining boshqa yuqori koʻrsatgichlari mavjud. Shunday qilib, 1868 yilda Semirechen viloyatining uchta okrugidagi mahalliy aholini oʻrganish natijalariga koʻra, 18477 tugʻilish qayd etilgan, tugʻilish darajasi 50 foizni tashkil etgan. A. Bunyakovskiy XIX asrning 70-yillariga oid statistik materiallar va tadqiqotlar tahlili asosida mahalliy aholining tugʻilish darajasi juda yuqoriligi va barcha maʼlum holatlardan oshib ketganligini taʼkidladi.

Turkiston va Rossiyaning mahalliy mintaqalarida aholi koʻpayishining koʻpgina xususiyatlari yaqinligi hamda Rossiyaning Yevropa qismida Turkiston aholisi bilan turmush tarzi, urf-odatlari, diniy-axloqiy jihatidan oʻxshash musulmon aholi guruhlari mavjudligi bilan, Turkiston va Rossiyaning bir qator boshqa viloyatlari aholisi orasida ham shunday tugʻilish koʻrsatgichlarini kutish qonuniydir.

Shu bilan birga, mamlakatning Turkiston va Yevropa qismlari aholisi oʻrtasida mavjud boʻlgan tafovutlarni ham unutmaslik kerak va bu, ehtimol, Turkistonda tugʻilish darajasining Rossiyaning Yevropa qismidagi darajasiga nisbatan pasayishiga olib kelishi kerak boʻlgan farqlarni eʼtiborsiz qoldirmaslik kerak. Xususan, ayollar salomatligining yomonligi, juda erta turmush qurishning koʻpligi va shunga oʻxshash boshqa omillar ayollarni erta bepushtlikka olib kelishi va ularning tabiiy tugʻish qobiliyatini kamaytirishi mumkin edi.

XIX asrning oxiriga qadar Oʻrta Osiyo aholisining oʻlim darajasi deyarli oʻzgarishsiz qolgan boʻlsa ham, Rossiyaning Yevropa qismida uning biroz pasayish tendensiyasi allaqachon mavjud edi. Tugʻilish darajasiga kelsak, hatto Rossiyaning Yevropa qismida ham oʻtgan asrda uning pasayish tendensiyasini aniqlash mumkin emas. Turkistonda bunday pasayishni taxmin qilish qiyin. Nikohning azaliy anʼanalari, ajralish, bolalarga munosabatlar, koʻrib chiqilayotgan davrda hech qanday oʻzgarishlarga duch kelmadi, oilada tugʻilishni nazorat qilish Turkiston xalqlari uchun nomaʼlum boʻlib qoldi va agar bu vaqtda demografik jarayonlarning yangi tendensiyalari paydo boʻlishi mumkin boʻlsa, ular faqat baʼzi bir yaxshilanishlar bilan bogʻliq boʻlishi mumkin edi. Ammo juda oz miqdordagi mahalliy aholining yashash sharoitlari, uning

sogʻligʻi va shuning uchun tugʻilish darajasining pasayishiga emas, balki oʻsishiga olib kelishi mumkin.[9;59]

Shunga qaramasdan Turkistonda ba'zi davrlarda tugʻilishning pasayish holatlari ham koʻzga tashlandi. Bu eng avvalo aholi orasida tarqalgan turli yuqumli kasalliklar hamda tibbiyot xizmatining yaxshi yoʻlga qoʻyilmaganligi oqibatida yuzaga kelgan. Turmush oʻrtoqlar yoshidagi sezilarli farq, ayniqsa koʻpxotinlik nikohlarida, ayollarning erta oʻlimi va emizikli davrning uzoq davom etishi va boshqalar, tugʻilishning kamayishiga salbiy ta'sir koʻrsatishi mumkin boʻlgan omillardir. Shunday qilib, Turkistonda tugʻilish darajasi yuqori boʻlsa-da, lekin turmush darajasi mamlakatning Yevropa qismidagidan bir oz pastroq edi.

XIX asr oxirlarida imperiya statistika qoʻmitasi erkin iqtisodiy jamiyatning asosan Turkiston oʻlkasidagi demografik hisoblarning holati toʻgʻrisida berilgan ma'lumotida Sirdaryo viloyatida 1894-1896 yillar boʻyicha shaharlar va uyezdlardagi mavjud holat toʻgʻrisida aniq ma'lumot bera olmasligini, chunki, bunday raqamlar mavjud emasligi ta'kidlanadi: viloyat yuborayotgan va undan olinayotgan ma'lumotlar toʻgʻrisida qoʻmita hech qanday ma'lumotga ega emas va koʻchmanchi turmush tarziga asoslangan aholi haqida bunday ma'lumot olishning imkoniyati ham yoʻq. Koʻrinib turibdiki, Rossiya ma'muriyati oʻlka aholisi haqida ma'lumotlar toʻplash, miqdorini aniqlash borasida harakatlar qilgan. Ammo mavjud ob'yektiv va sub'yektiv sabablar bunday imkoniyatni bermagan.

Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingan hududlarda (Buxoro amirligiga qarashli) tashkil etilgan Zarafshon okrugining tarkibiga kirgan Panjikent, Kattaqoʻrgʻon va Samarqand ma'muriy boʻlinmalari aholisi tarkibi tahlil etilib, har bir hovlida yashovchilar soni oʻrtacha 5 kishidan hisoblanib, 1871 yilga koʻra okrug aholisining umumiy soni 280,9 ming kishi deb belgilangan. [10;195] Bu raqamlar taxminiy hisob-kitob boʻlib, rasman mahalliy musulmon aholi roʻyxatga olinmagan, har bir hovlida yashovchi aholi sonining oʻrtacha hisobdan kelib chiqqan.

Oʻrta Osiyo aholisi 1865-1900 yillar orasida oʻsish koʻrsatgichi ustuvorlik qilgan. Bu oʻsish tabiiy – ya'ni tugʻilish hisobiga boʻlgan. Ammo yuqorida qayd etganimizdek, fuqarolik holatlari dalolatnomalarini roʻyxatga olish yoʻlga qoʻyilmaganligi sababli raqamlar xonadon va oila a'zolarining oʻrtacha sonidan kelib chiqib belgilanib, shundan umumiy raqamlar olingan. Mexanik oʻsish katta ahamiyat kasb etmagan. Rossiya ichki guberniyalaridan koʻchib keluvchilar bu davrda asosan harbiylardan iborat boʻlib, ular aksariyat holda yirik shaharlar va mustahkamlangan manzilgohlarda joylashishgan. Bunday statistik ma'lumotlar Oʻzbekiston milliy arxivi fondida koʻplab uchraydi.

Turkiston hududlari boʻysundirilganidan keyin aholini dastlabki rasmiy roʻyxatga olish tadbiri – Butunrossiya aholini roʻyxatga olish 1897 yilda tashkil etilgan. Roʻyxatga olish Fargʻona, Samarqand, Sirdaryo, Kaspiyorti va Yettisuv viloyatlarida oʻtkazilgan. Ammo bu ham aholi sonini aniqlashning toʻliq imkonini bermagan, asosan rus aholisi hisobga olinib, mahalliy aholi esa oilalar va xonadonlardagilarning oʻrtacha soni hisobidan olingan. Tugʻilish boʻyicha ma'lumotlar ham shu asosida shakllantirilgan.

Xullas, Turkiston oʻlkasida tugʻilish va oʻlim toʻgʻrisidagi statistika tizimli ravishda yoʻlga qoʻyish imkoni boʻlmagan. Buning sabablari yuqorida keltirib oʻtilgan, ya'ni mahalliy aholi odati va turmush tarzi tufayli ayrim muammolar kelib chiqqan. Shunga qaramay, Rossiya imperiyasi oʻlka ma'muriyati mahalliy aholi orasida tugʻilish holatlarini qayd etish tizimini yoʻlga qoʻyishga harakat qiladi.

Oʻrta Osiyo aholisi orasida tugʻilish yuqori darajada boʻlgan, bunga ayollar orasida nikohdan oʻtishning yuqori koʻrsatgichi va erta nikoh hisoblanadi. Nikohsiz bola tugʻilishi ehtimoli bu yerda amalda nolga teng edi. Tugʻilishni nazorat qilish va tartibga solish amalda yoʻq edi. Turkiston oʻlkasida XIX asrning ikkinchi yarmiga oid tugʻilish holati toʻgʻrisida statistika olib borilmagan, buning imkoni ham yoʻq edi. Rus maʼmuriyati tomonidan XIX asrning 70-yillarida tugʻilish holatlari haqida maʼlumotlar toʻplash va holatini baholashga urinishlar boʻlgan, ammo ular natija bermagan.

Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning butun majmuasining demografik jarayonlarning borishiga salbiy taʼsiri juda yuqori tugʻilish va oʻlim koʻrsatkichlari bilan tez avlod oʻzgarishida, aholining nisbatan sekin tabiiy oʻsishida, erkaklar populyasiyasining ayollar populyasiyasidan ustunligi nomutanosibligida sezilarli namoyon boʻldi. Odamlarning demografik xulq-atvori patriarxal oilaviy munosabatlar, ayollarning tengsiz pozisiyasi bilan chambarchas bogʻliq edi. Rossiya tomonidan Turkistonning bosib olinishi maʼlum maʼnoda aholi sonining koʻpayishi sohasida juda arzimagan boʻlsa-da, bir qancha oʻzgarishlarning boshlanishi edi. Biroq chorizmning mustamlakachilik siyosati shafqatsiz feodal ekspluatasiyasi bilan qoʻshilib Turkiston oʻlkasida demografik farovonlik muhitini yaratishga yordam bermadi. Bizningcha, XIX asrning ikkinchi yarmida Oʻrta Osiyoda demografik jarayonlarda siljishlar boshlangani haqida gapirishga asos yoʻq.

Ayrim arxiv hujjatlarida, statistik hisobotlarda tugʻilish holatlari bilan bogʻliq baʼzi maʼlumotlarnigina olish mumkin boʻladi. Masalan, 1870 yil Sirdaryo viloyatiga tegishli maʼlumotlarga koʻra, viloyat boʻyicha har ming aholiga nisbatan tugʻilish – 34,5 ta, shu jumladan, Toshkent shahri boʻyicha – 38,8ta, Qurama uyezdi boʻyicha – 30,2 ta, Jizzax uyezdi – 40,6 ta, Xoʻjand uyezdi boʻyicha – 37,8 ta, Chimkent uyezdi boʻyicha – 27,7 ta ni tashkil etadi.[`11;50]

Fuqarolik holatlari dalolatnomalarini roʻyxatga olish organlari vazifalaridan biri oʻlim bilan bogʻliq holatlarni qayd etish ham hisoblanadi. Ammo mamlakatimiz hududlarida islomga qadar ham, undan keyingi davrlarda ham bunday tizim ishlamagan.

Turkiston oʻlkasida Chor Rossiyasi hukmronligi davrida oʻlim bilan bogʻliq statistika yuritishga urinishlar boʻlgan. Oʻlim sabablari aniqlashtirilgan. Chunki oʻlim va uning sabablari turlicha boʻlishi mumkin. Aksariyat hollarda mahalliy aholi orasida sodir boʻlayotgan oʻlim holatlariga turli yuqumli kasalliklar, aholi turmush tarzida hukmron boʻlgan feodal tartiblarning saqlanib qolishi oqibati hayot sharoitining yomonligi, kabi holatlar bilan izohlangan.

Turkistonda shoʻro hokimiyati oʻrnatilgunga qadar ham oʻlim holatlari toʻgʻrisida aniq bir statistika yuritilmagan. Demak, oʻlim holatlari bilan bogʻliq statistika ham amalda mavjud emas edi.

Oʻrta Osiyoda demografik vaziyat bilan bogʻliq jarayonlarning yana bir muhim jihatlaridan biri erta yoshdagi nikoh sanaladi. Ota-onalar farzandlarini ertaroq uylantirish yoki turmushga berishga harakat qilishgan. Nikoh yoshining belgilanishi bilan bogʻliq maʼlumotlar yuqorida keltirilgandi. Islom dini shariat qonuniga koʻra, koʻpxotinlik man etilmagan. Ammo poligam oilalar soni uncha koʻp uchramaydi. Bu odatda moliyaviy holatlar bilan bogʻliq boʻlib, hamma ham bunga jazm qilavermagan.

Xulosa. Xulosa o’rnida shuni aytish kerakki, shunday qilib, Turkiston hududlarida oila-nikoh munosabatlari oʻziga xos tarixga ega boʻlib, ijtimoiy hayotning turli bosqichlarida turlicha

koʻrinishda namoyon boʻlib kelgan. Oila-nikoh munosabatlari rivojining oʻziga xos jihatlarining rivojida mamlakatimiz hududlarida oʻz vaqtida turli qabilalar, etnik birlik va guruhlarning istiqomat qilganligi ham muhim rol oʻynagan. Bundan tashqari, turli dinlar va ularga e'tiqod qiluvchi guruhlarning mavjudligi ham, albatta, oila-nikoh munosabatlarining rivojiga oʻz ta'sirini koʻrsatgan. Islom dini va shariat qonunlari oila-nikoh munosabatlarining rivojiga ijobiy ta'sir koʻrsatgan. Nikoh, nikoh munosabatlari, farzand koʻrish – oila munosabatlarining alohida ahamiyatli jihatiga aylantirdi.

Ammo demografik jarayonlar, ularni tartibli tarzda yoʻlga qoʻyish bilan bogʻliq muammolar bartaraf etilmadi. Shu bilan birga asrlar davomida shakllangan odat aholi orasida oila-nikoh munosabatlarida ayrim hollarda shariatga zid boʻlsada saqlanib qolganligini koʻrishimiz mumkin. Umuman olganda, aholini roʻyxatga olish muayyan vaqt ichida mamlakatdagi barcha shaxslarga taalluqli demografik, iqtisodiy va ijtimoiy ma'lumotni toʻplash, birlashtirish, baholash, tahlil qilish va tarqatish jarayonidir. U aholi toʻgʻrisidagi eng ishonchli manba hisoblanadi. Shu bois bu tadbirni amalga oshirish mamlakat rivojini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyat rivojlanishi, tovar-pul munosabatlarining qaror topishi, feodal tartiblarning yemirilishi demografik vaziyat bilan bogʻliq ayrim muammolar va toʻsiqlarni bartaraf etilishini talab qiladi. Jumladan, aholi statistikasi, tugʻilish, oʻlim, nikoh, nikohni bekor qilish kabi fuqarolik munosabatlarida qat'iy statistikaga ehtiyoj kuchaydi. Yuqoridagilarni umumlashtirib, shuni aytish mumkinki, Rossiya bosqiniga qadar va mustamlaka sharoitida ham Turkiston aholisining koʻpayishi feodal ishlab chiqarish munosabatlari ustun darajadagi jamiyatlarga xos boʻlgan barcha asosiy xususiyatlarga ega edi, odamlarning hayoti va turmushi esa an'anaviy institutlar va diniy axloq doirasi bilan belgilanar edi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Снесарев Г.П. О некоторых причинах сохранения религиозно-бытовых пережитков у узбеков Хорезма. / СЭ, 1957. – №2, -С. 67. (Snesarev G.P. About some reasons for the preservation of religious and everyday remnants among the Uzbeks of Khorezm. / SE, 1957. – No. 2, - P.67.)
2. Гребенкин А. Д Узбеки. / Сборник. Русский Туркестан, 11. – Москва. 1872. – С.62. (Grebenkin A.D. Uzbeks. / Collection. Russian Turkestan, 11. – Moscow. 1872. – P.62.)
3. Материалы к изучению культуры и быта таджиков. (Институт истории, археологии и этнографии АН Таджикской ССР)]; Вып. 2. Подготовка к печати, примеч. и доп. А. К. Писарчик. 1958. – С. 521. (Materials for the study of the culture and life of Tajiks. (Institute of History, Archeology and Ethnography of the Academy of Sciences of the Tajik SSR)]; Vol. 2. Preparation for printing, note. and additional A.K. Pisarchik. 1958. – P. 521.)
4. Зарубин И.И. Отчет об этнологических работах в Средней Азии летом 1926 года // *Известия Академии наук СССР. VI серия.*Москва, 1927. – С.351-360. (Zarubin I.I. Report on ethnological work in Central Asia in the summer of 1926 // News of the USSR Academy of Sciences. VI series. Moscow, 1927. – P.351-360.)
5. Кисляков Н.А. Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана. – Ленинград, 1969. – С.22. (Kislyakov N.A. Essays on the history of family and marriage among the peoples of Central Asia and Kazakhstan. – Leningrad, 1969. – P.22.)
6. Burxoniddin Margʻinoniy. Hidoya, 1-jild. Nikoh kitobi. – Toshkent: Adolat, 2002. – B.725. (Burkhaniddin Marginani. Hidayah, Volume 1. Marriage book. - Tashkent: Adolat, 2002. - P.725.)

7. Карахонов М. Источники изучения демографической истории Средней Азии, Брачность, рождаемость, смертность в России и в СССР. Сборник статьей. – Москва: Статистика, 1977. – С. 192. (Karahonov M. Sources for studying the demographic history of Central Asia, Marriage rates, fertility, mortality in Russia and the USSR. Collection of articles. – Moscow: Statistics, 1977. – P. 192.)
8. Карахонов М.К. Источники изучения демографической истории Средней Азии. Брачность, рождаемость, смертность в России и в СССР. Сборник статьей. – Москва: Статистика, 1977. – С.194 . (Karahonov M.K. Sources for studying the demographic history of Central Asia. Marriage rate, birth rate, mortality rate in Russia and the USSR. Collection of articles. – Moscow: Statistics, 1977. – P. 194.)
9. Bunyakovskiy A. Turkiston oʻlkasining maydoni va aholisi haqida. Turkiston kolleksiyasi. 1872,- B.59. (Buniakovsky A. About the territory and population of Turkestan. Turkestan collection. 1872,- P.59.)
10. Карахонов М.К. Источники изучения демографической истории Средней Азии, Брачность, рождаемость, смертность в России и в СССР. Сборник статьей. – Москва: Статистика, 1977. – С. 195.(Karahonov M.K. Sources for studying the demographic history of Central Asia, Marriage rates, fertility, mortality in Russia and the USSR. Collection of articles. – Moscow: Statistics, 1977. – P. 195.)
11. Терентьев М.А. Статистические очерки Среднеазиатской России, очерк III, Приложение №4, Движение населения. Сирдаринской области за 1870 г. СПб, 1874. – С.50. (Terentyev M.A. Statistical essays on Central Asian Russia, essay III, Appendix No. 4, Population movement. Sirdara region for 1870. St. Petersburg, 1874. – P.50.)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).